Idioma swahili

O **swahili** (dito *kiswahili* en swahili) ye una luenga bantú amplament parlata en l'Africa Oriental. O swahili ye a luenga materna d'os swahilis, que habitan una extensión de 1.500 km d'a costa africana Oriental dende o sud de Somalia dica o norte de Mozambique, encluyindo-ie as isles costeras como l'archipielago de Zanzíbar. Mientres o dominio d'o Imperio Britanico, a suya administración la fomentó como luenga de relación; actualment ye a luenga negroafricana mas estendillata. Tien alto u baixo uns cinco millons de parlants como primera luenga y entre cinquanta y cient millons de parlants como segunda luenga. O swahili ha esdevenito una *lingua franca* ta Africa Oriental y arias circumdants.

Ye luenga oficial (cooficial) en Kenia (chunto a l'anglés), Tanzania (chunto a l'anglés), Republica Democratica d'o Congo (chunto a o lingala, o kikongo, o chiluba y u francés) y Ruanda (chunto a o kinyarwanda, l'anglés y o francés). A forma estandar ye basata en o dialecto d'a isla d'Unguja, en Zanzíbar, o *kiunguja*. O *kingwana* ye un dialecto muit diferenciato emplegato a l'este d'a Republica Democratica d'o Congo.

Swahili ***Kiswahili***	
Parlato en:	Tanzania, Kenia, Uganda, Ruanda, Burundi, Republica Democratica d'o Congo, Somalia, Comoras, Mozambique, Zambia, Malawi, Omán
Parladors:	45.000.000 (aproximado)
Filiación chenetica:	Luengas Nícher-Congo Volta-Congo Benue-Congo Luengas bantú **Swahili**
Estatus oficial	
Oficial en:	Tanzania Kenia Uganda Republica Democratica d'o Congo
Regulato por:	Baraza la Kiswahili la Taifa (Tanzania)
Codigos	
ISO 639-1	sw
ISO 639-2	swa
ISO 639-3	swa (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=swa)
SIL	swa (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=swa)

Contenius

Consideracions socioculturals

Glotonimo

O glotonimo swahili, procede d'o termin arabe *sawāhil* ("costas"), que significa "costero". Ista denominación s'aplicó a os habitants d'a costa d'Africa Oriental que pendeban de l'antigo soldanato d'Omán (dende Kilwa dica Berbera). O nombre d'o idioma en a propia luenga ye *kiswahili*. O prefixo ki- s'adhibe a toponimos ta referir-se a la luenga d'istos. Por eixemplo, d'a parola *Hispania* (Espanya) se forma *kihispania* ("(idioma) espanyol").

Evolución historica

O suyo orichen no ye guaire preciso y s'ha de situar en o contacto en a costa africana de l'Ocián Indico, en particular en a isla de Zanzíbar, entre comunidatz bantús, arabes y persas, que dioron orichen a la civilización swahili entre os sieglos VIII a XII. O swahili tien literatura escrita en alfabeto arabe a partir d'o sieglo XIII. Un d'os primers documentos conoixitos en swahili ye un poema epico titulato *Utendi wa Tambuka* ("A Historia de Tambuka"), que se data en l'anyo 1728.

Ye a luenga oficial d'Uganda, Tanzania y Kena, asinas como d'a Unión Africana (chunto l'anglés, o francés, l'arabe, o espanyol y o portuguès). A la Republica Democratica d'o Congo tien a consideración de "luenga nacional". Ye utilizata por uns 80 millons de personas en l'Africa Oriental y se considera una *"lingua franca"* en un territorio on bi ha decenas d'atras luengas. Curiosament, en as enqüestas sociolingüisticas, nomás o 2% d'a población local la considera a suya luenga materna.

Se preveye un constant aumento d'os parlants de swahili, gracias a la importancia concedita mas que mas por as institucions educativas de Kenia y Tanzania, a on ye luenga oficial, asinas como por o creixient intrés por parti d'a comunidat afroamericana en o suyo estudeyo y difusión como luenga de construcción panafricana.

Alfabeto

O swahili s'escribió con l'alfabeto arabe dica o sieglo XVIII, pero a forma escrita habitual en l'actualidat fa servir l'alfabeto latín. Recientment se desembolicó o sistema d'escritura mandombe ta diversas luengas centroafricanas, entre ellas o swahili, encara que o suyo uso ye minoritario. A ortografía moderna ye altament fonemica, por lo que a suya lectura y pronunciación ye prou simpla, a esferencia de l'anglés y francés, a on as grafías etimolochicas predominan sobre as fonemicas, particularment en as vocals.

Vocabulario

Una parola aragonesa provenient d'o swahili ye *safari*, que s'escribe igual y quiere decir "viache". Atras parolas y esprisions en swahili que son conoixitas en o nuestro contexto cultural provienen mas que mas d'o cine, como son:

- *Simba*: lión (nombre d'o protagonista d'o *Rei Lión*)
- *Rafiki*: amigo (nombre de l'amigo d'o protagonista d'o *Rei Lión*)
- *Hakuna matata*: garra problema (canta d'o *Rei Lión* y emplegata a sobén en a serie *O imperdible Parker Lewis*. En realidat ye una forma dialectal emplegata muito por os toristas, y en estandar sería *hakuna matatizo*)
- *Tembo*: elefant (d'as cintas de Tarzan)
- *Bwana*: senyor (d'as cintas de safaris)
- *Bibi*: senyora (d'as cintas de safaris)
- *Malaika*: ánchel (títol d'una canta popularizata por Boney M)

Encara que a sobén se diz que ye un dialecto de l'arabe, o swahili ye una luenga bantú que ha asimilato a-saber-los amprens d'atras luengas, mas que mas de l'arabe, en efecto, pero tamién d'o portugués y de l'anglés. Por eixemplo, de l'arabe:

- *Kitabu*: libro
- *Darasa*: clase
- *Barua*: carta
- *Kalamu*: lapiz (en realidat l'orichen primero viene d'o latín *calamus*, d'on pasó a l'arabe y d'astí a o swahili)

D'o portuguès:

- *Meza*: mesa
- *Tarumbeta*: trompeta
- *Kireno*: portugués (de *ki-*, que ye o prefixo propio d'as luengas, como l'aragonés *-és*, y *reno*, que fa referencia a o *reino* de Portugal)

De l'anglés:

- *Benki*: banco
- *Dereva*: conductor (de *driver*)
- *Gari*: auto (de *car*)

Pronunciación

As reglas de pronunciación d'o swahili son muit simples. Totas as parolas son planas, fueras de Zanzíbar que ye esdrúixola (*/'θan.θi.bar/*). Totas as letras que s'escriben se pronuncian.

Totas as silabas rematan en vocal, pero una *m* u una *n* pueden estar por si solas una silaba. As vocals son como en aragonés estándar, nomás en tienen que cinco. As consonants, tamién igual que en aragonés, con as sigüients puntualizacions:

- Se distingue entre *b* y *v*. A *b* sería siempre pareixita a la *b* aragonesa intervocalica (AFI: [ɓ]), encluyindo a principio de parola.
- A *c* nomás s'usa en o dígraf *ch* pronunciato igual que en aragonés (AFI: [tʃ]).
- A *d* sería siempre como a *d* aragonesa intervocalica (AFI: [ð]), encluyindo a principio de parola.
- A *g* ye siempre como l'aragonesa en *ga* tamién debant d'*e* u *i*. Sería alto u baixo como a *g* aragonesa intervocalica (AFI: [ɠ]) en qualsiquier posición, encluyindo a principio de parola.
- O digrafo *gh*, emplegato nomás en bells amprens, sona como una *r* francesa, gutural (AFI: [ʁ])
- A *h* ye aspirata (AFI: [h])
- A *i* ye siempre vocal (AFI: [i])
- A *j* ye como a pronunciación d'o catalán valencián, como si fuese una *tj* (AFI: [dʒ])
- O digrafo *kh* ye como a *j* en castellán, una mena d'*h* aspirata mas cerenya, como en *Khomeini* u *Khartum* (AFI: [x])
- O digrafo *ng* se pronuncia como una *n* y una *g* (AFI: [ŋg])
- O digrafo *ng'* se pronuncia como una *n* nasal, como os cherundios en anglés, por eixemplo *walking* (AFI: [ŋ])

- O digrafo *ny* ye como en aragonés (AFI: [ɲ])
- A *q* no existeix
- A *r* ye siempre, ya sía a o principio de parola en intersilabica, un entremeyo entre *r* y *rr*. A sobén a chent la pronuncia *l* y os ultrapuristas *rrr* (AFI: [r])
- A *s* ye siempre xorda (AFI: [s])
- O digrafo *sh* ye pronuncia como en aragonés a x en "baixar" (AFI: [ʃ])
- A *u* ye siempre vocal (AFI: [u])
- A *v* s'esferencia d'a *b* como en francés (AFI: [v])
- A *w* ye a *u* semivocalica (AFI: [w])
- A *x* no existe.
- A *y* ye a *i* semivocalica (AFI: [j])
- A *z* ye como a *s* sonora en catalán (AFI: [z])

As consonants

O siguient quatrón presenta o inventario de consonants en swahili. En parentesi apareixen os alofonos, en cursiva a grafía y entre barras os fonemas.

	Bilabial	**Labio-dental**	**Dental**	**Alveolar**	**Post-alveolar**	**Palatal**	**Velar**	**Glotal**
Nasal	*m* /m/			*n* /n/		*ny* /ɲ/	*ng'* /ŋ/	
Prenasalizata nasal	*mb* /^{m}b/			*nd* /^{n}d/		*nj* /^{ɲ}ɟ/~/^{n}dʒ/	*ng* /^{ŋ}g/	
Implosiva	*b* /ɓ/			*d* /ɗ/		*j* /ʄ/	*g* /ɠ/	
Oclusiva	*p* /p/			*t* /t/	*ch* /tʃ/		*k* /k/	
Aspirata	(*p* /p^{h}/)			(*t* /t^{h}/)	(*ch* /tʃ^{h}/)		(*k* /k^{h}/)	
Fricativa prenasalizata		*mv* /ɱv/		*nz* /nz/				
Fricativa sonora		*v* /v/	(*dh* /ð/)	*z* /z/			(*gh* /ɣ/)	
Fricativa xorda		*f* /f/	(*th* /θ/)	*s* /s/	*sh* /ʃ/		(*kh* /x/)	*h* /h/
Vibrant multiple				*r* /r/				
Aproximant lateral				*l* /l/				
Aproximant						*y* /j/	*w* /w/	